

УДК 130.2 + 329.17:130.2 (477)

А.О. СОШНІКОВ

КУЛЬТУРОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНИ ЯК ГЕОПОЛІТИЧНОГО ПЕРЕХРЕСТЯ (CROSS-ROADS)

Сошніков Андрій Олександрович – кандидат філософських наук, доцент кафедри гуманітарних дисциплін, юридичної журналістики та мовної підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ

У статті розглянуто проблему кордонів і пограниччя як соціокультурного феномена. Пограниччя виступає специфічним соціокультурним та етносоціальним простором, розташованим на межі культур, етносів, певних політичних утворень, що дозволяє трактувати його не тільки у територіальних, але й символічних рамках. Метою даної статті є здійснення філософсько-антропологічного і культурософського аналізу України як геополітичного перехрестя (cross-roads).

Ключові слова: культурне пограниччя, українська геополітика, цивілізаційний вибір України.

В статье рассматривается проблема границ и пограничья как социокультурного феномена. Пограничье выступает специфическим социокультурным и этнонациональным пространством, расположенным на стыке культур, этносов, определенных политических организаций, что позволяет трактовать его не только в территориальных, но и символических рамках. Целью данной статьи является осуществление философско-антропологического и культурософского анализа Украины как геополитического перекрестка (cross-roads).

Ключевые слова: культурное пограничье, украинская геополитика, цивилизационный выбор Украины.

The article investigates the issue of borders and frontiers as sociocultural phenomena. The frontier serves as a specific sociocultural and ethnonational space located at the junction of cultures, ethnic groups, certain political organizations. This definition allows us to interpret the frontier not only as a territorial notion, but also as a symbolic one. The aim of the article is to carry out the philosophical and anthropological, and culturosofical analysis of Ukraine as a geopolitical crossroads.

Key words: culture frontier, Ukrainian geopolitics, civilized choice of Ukraine.

© А.О. Сошніков, 2012

Постановка проблеми. Проблема кордонів і пограниччя як соціокультурного феномена – порівняно нова галузь філософсько-антропологічних і культурософських досліджень, в яких він набуває особливого статусу. Культурне пограниччя можна розуміти як простір систематичних і довготривалих контактів різних культур, що призводить до виникнення нових культурних форм. Спосіб буття людей в прикордонній зоні, форма його прояву і здійснення демонструють особливу міру взаємодії країн, що мають у своєму розпорядженні спільний кордон. Пограниччя не тільки чинник дистанції, але й засіб взаємозв'язку цих країн. Подібне відбувається через запозичення, створення нових версій консервації, конверсії. Новітні дослідження показують, що дискретне поняття «вплив» слід замінити терміном «діалог», бо в широкій історичній перспективі взаємодія культур є завжди діалогічною. Після першого діалогу прикордонних культур, після взаємного оволодіння мовою сусіда, чуже стає своїм, трансформуючись і часто втрачаючи власне первісне обличчя. Одним з типологічних рис культурного діалогу є асиметричність діалогічного партнерства. Бінарність і асиметрія – обов'язкові закони побудови реальної семіотичної системи. На початку діалогу той, хто домінує, приписуючи собі центральну позицію в культурному просторі, нав'язує положення периферії тим, хто сприймає. Ця модель засвоюється ними і вони самі себе оцінюють таким чином. Однак, наближаючись до кульмінаційного моменту, «нова» культура починає утверджувати свою «давність» і претенду-

вати на центральну позицію в культурному світі. Суттєвим є також те, що переходячи із стану того, хто сприймає, в позицію того, хто передає, культура викидає значно більшу кількість текстів, чим те, що вона увібрала в минулому, і до того ж, розширює простір своєї взаємодії. Часто діалог культур супроводжується зростанням неприязні того, хто сприймає, до того, хто над ним домінує, і тоді настає момент гострої боротьби за духовну незалежність: ситуація, коли той, хто сприймає потік текстів, раптом змінює його напрямом і стає активним їх транслятором, супроводжується спалахом національної самосвідомості і ворожистю до колись домінуючого учасника діалогу. Здійснюється бунт периферії проти центру культурного ареалу. Таким чином, вторгнення зовнішніх текстів відіграє роль дестабілізатора і каталізатора, призводить до руху сили місцевої культури, але зовсім не підмінює їх. Тим більше, що культура пограниччя часто є надто оборонною, внутрішньо орієнтованою на конфронтацію, іноді навіть агресивною. Тож можна подивитися на пограниччя під наглядом конкуренції між культурами. Все ж, прикордоння є не тільки територією силової конфронтації різних культур. В цьому просторі виникає і культура «перехідного» характеру.

Мета дослідження. Здійснити культурософський аналіз України як геополітичного перехрестя (cross-roads).

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із важливіших факторів історичного становлення і розвитку будь-якої держави є цивілі-

заційний базис чи цивілізаційне середовище, які протягом століть формують духовні, моральні підстави, традиції і принципи тих країн і народів, які народжувалися, розвивалися, існували в минулому та існують сьогодні. Білоруський мислитель Ігнат Абдзіраловіч визначив специфіку історичного шляху білорусів і українців через цивілізаційну роздільність: «Калі беларускі народ не стварыў выразнай культуры, дык гэта дзеля таго, што ў гістарычнай спадчыне яго была вялікая трагедыя народнага духу, якую перажыць выпала толькі двум-трем эўрапейскім народам: Беларусь ад X веку і да гэтай пары фактычна зьяўляецца полем змаганьня двух кірункаў эўрапейскай, пэўна арыянскай, культуры - заходняга і ўсходняга. Граница абодвух уплываў, падзяляючы славянства на два станы, праходзіць праз Беларусь, Украіну і хаваецца ў балканскіх краях. Дзесяцхвяковае ваганьне сьведчыць аб тым, што беларусы, як украінцы і балканскія славяны, не маглі шчыра прылучыцца ні да аднаго, ні да другога кірунку. Мы не зрабіліся народам Усходу, але не прынялі й культуры Зах. Эўропы. За ўвесь час нас пачалі зваць цёмным, дзікім народам» [1].

Поняття кордон складається з трьох взаємозалежних і взаємообумовлених аспектів: географічного (територіального), мовного та культурного. В прикордонних зонах відбувається накладення соціальних структур (просторів, вимірів) на географічний (фізичний) простір суспільства. Спільний кордон – це особливий простір, який не належить повністю ні до однієї з взаємодіючих країн. Але саме цей простір і забезпечує можливість різного роду комунікацій, як на рівні повсякденності, так і на рівні перспективного планування міждержавних відносин. Ці особливості дозволяють розглядати пограниччя з трьох точок зору. Згідно з першою, пограниччя – це контакти між двома й більше етнокультурними спільнотами, локалізовані в просторі; друга розуміє під пограниччям тільки територію, яка знаходиться поблизу кордону і далеко від центру; нарешті, третя фокусує увагу на тому, що пограниччя – це місце формування певного типу особи прикордонного суспільства. Процесу формування людини пограниччя найбільшою мірою відповідає модель «культурної андрогінізації», яка є ситуацією поєднання в одному суб'єкті соціальної активності елементів різних культур, що дозволяє їх носієві продуктивно взаємодіяти в різноманітному соціокультурному середовищі пограниччя. Якщо маргіналізація має на увазі кризу ідентичності, то андрогінізація означає збагачення наявної ідентичності новими ідентифікаціями і відповідними їй оцінювальними і емоційними складовими. Як приклад можна навести мультикультурну ситуацію в Буковині. Поліетнічність, що базується на толерантності, та взаємодія культур українців і румунів, німців і євреїв, поляків і угорців, росіян і вірменів, словаків і ромів забезпечили гармонійне існування цього різноманітного пограниччя. Неоднорідна культура, релігійна і етнічна мозаїка у XIX ст. перетворилися на специфічну регіональну спільноту, яку називали «Швейцарією Сходу» або «Європою у мініатюрі».

Тобто Буковина є не стільки регіоном співіснування культур, скільки територією міжетнічної взаємодії, взаємопроникнення мов і традицій, інтерференції релігійних переконань. Відсутність визначеного демаркаційного кордону між етнічними групами та міжнаціональна комунікація у рамках однієї суспільної системи сприяли розвиткові явища багатомовності та гетерогенності культури регіону. Мозаїка чи сусідство культур були причиною виникнення специфічного типу пограниччя, які складно розглядати в контексті бінарної опозиції традиційності/перехідності. Стосунки між окремими етносами, релігійними та мовними групами Буковини вимагають окремого дослідження з методологічного підходу. Незважаючи на це, можемо впевнено стверджувати, що протягом відносно короткого часу на цих землях виник специфічний тип регіональної спільноти, культури, філософії екзистенції. На нашу думку, стосовно до розгляданого регіону, який помітно виділяється на тлі інших погранич своєю виразною регіональною субкультурою, позначеною надзвичайно барвним етнічним, мовним та релігійним розмаїттям, варто застосувати методи досліджень регіонів з високим рівнем інтенсивності суспільних процесів, культурних тиглів [3, с. 111-122].

Пограниччя, таким чином, виступає специфічним соціокультурним та етносоціальним простором, розташованим на межі культур, етносів, певних політичних утворень, що дозволяє трактувати його не тільки у територіальних, але й символічних рамках. Водночас спостерігається відкритість на інші культурно-цивілізаційні зразки. Українська культура розвивалася в таких складних і специфічних умовах, що без врахування українсько-польського, українсько-білоруського, українсько-російського пограниччя характеристика тогочасного літературного процесу буде неповною. Так, пограничні явища були властиві європейському Ренесансу. На межі угорської та хорватської культур творив новоатинський поет Ян Панноній, творчість нідерландця Еразма Роттердамського тісно пов'язана зі становленням німецького гуманізму. Для української культури XVI – XVIII ст. характерний потужний латиномовний пласт. Розвиток новолатинської української літератури пов'язаний з західними, передусім польськими культурними впливами, а також з прагненням вітчизняних авторів включитися в загальноєвропейський контекст. Саме в цей час Русь інтенсивно знайомиться, поряд з грецькою, і з латинською літературою, як свідчить у листі до П. Рамузія С. Оріховський (1549 р.). Серед творців польсько-латинської поезії XVI ст. виділяється група митців, які тим чи іншим чином вказували на свій зв'язок з етнічними українськими землями, називали себе «русинами» («рутенцями») або «роксолянами»: Павло із Кросна, Георгій Тичинський, Іван Туробінський, Григорій Чуй із Самбора. Однак достатньо відомий факт змішаності населення в містах і містечках Речі Посполитої (в тому числі й на українських землях) не дозволяє однозначно вирішити проблему національної ідентифікації цих «русинів». Немає сумніву лише у тих випадках, коли на своє «русинство»

вказує сам письменник, його сучасники, або певні грані творчості. По-латині писали у XVI ст. українські уніатські та протестантські письменники. Орієнтуючись на тогочасну модель освіти, наприкінці XVI ст. тримовними (слов'яно-греко-латинськими) стали братські школи. Латинською мовою велось викладання в Києво-Могилянській колегії (академії). Польською та латинською мовами навчали молодь і друкували свої книги у XVII – XVIII ст. українці-василіани.

З Ренесансом пов'язана й перша «українська школа» в польській літературі, репрезентована послідовниками Яна Кохановського (зокрема, поети Миколай Сенп Шаржинський, Себастьян Фабіан Кленович та Шимон Шимонович). Зокрема, деякі польські дослідники взагалі не помічають національної приналежності, наприклад Павла Русина (у польській літературі закріпилося ім'я Павло з Кросна) чи Станіслава Оріховського (Оржеховського), а російські – Симеона Полоцького або Феофана Прокоповича і Данила Туптала. Навпаки, українські дослідники ніби не помічають польський контекст творчості, скажімо Себастьяна Кленовича, тому що намагаються визначити національну належність автора за однією лише поемою «Роксоланія». Спростуючи, можна сказати, що твори церковнослов'янською мовою класифікуватимуться автоматично як «російські», а польською чи латинською вважаються однозначно «польськими». Викривлені інтерпретації культурних впливів логічно призводять «європеїстів» до нігілістичного ставлення до української культури. Цей аспект особливо характерний для публікацій деяких західних авторів. У висунутій ними версії «багатоеlementності» культурна спадщина українського народу змальовується у вигляді якоїсь механічної суміші з латинських, уніатських, протестантських та інших «європейських елементів». До такого переліку включена навіть «турецька модель» (у такій спосіб кваліфікується духовний світ козацтва). Характерно, що серед великої кількості «елементів» не знаходять жодного, який би згадував про збагачення української культури в результаті її тісного багатовікового спілкування з російською інтелектуальною традицією.

Виникає запитання: до якого ж цивілізаційного типу суспільства слід віднести Україну – пограничну смугу, яка розташована між Сходом і Заходом? Звичайно, приймається як аксіома, що це візантійсько-православна цивілізація. Але як із цим погодити український католицизм-унію, не говорячи вже про нехристиянські (наприклад ісламську) цивілізації. Скажімо, щодо періоду Київської Русі, то нині ми неспроможні визначити певною мірою повноваження руського князя. Невідомо, чи був він більше схожий на хазарського кагана, чи скандинавського конунга. Швидше за все може йтися про якесь своєрідне поєднання, котре, однак, мало чим нагадувало Західну Європу, особливо після великого розмежування християнства 1054 р. на Західне та Східне. Результатом впливу цих цивілізаційних факторів були, з одного боку, досить аморфна політична структура православної

Київської Русі, а з іншого – кристалізація боярського землеволодіння у Галицькому королівстві, західноукраїнської «гербової» шляхти і церковної греко-католицької структури.

Україна – межова країна, що відображено не тільки в її назві, але й у положенні на заході Великого Євразійського степу, на католицькому, православному та ісламському цивілізаційних кордонах. Межова біполярність проявляється у наявності на території країни географічного центру Європи в Карпатах та євразійського геополітичного полюса в Криму. Географічно Україна розташована на стику трьох цивілізацій – Західноєвропейської, Православної і Мусульманської. Всі вони буквально сплелися на нашій землі. Баланс цих трьох сил несталий. Він змінюється протягом часу. Кожна цивілізація, маючи внутрішню енергію зростання, намагається розповсюдити свій вплив на максимальній території, поглинаючи інші держави і культури, які на той момент знаходилися на передовій фронті зіткнення цивілізацій. І, в першу чергу, це стосується України.

Архетипи та міфи пограниччя як багатотериторіальних територій за своєю суттю мають сприяти толерантності мультикультурного простору. Проте ця засада не повністю реалізується на етноцентричних пограниччях, де виникає своєрідна асиметрія у міжкультурних контактах. Відбувається і таке, що міжкультурні контакти можуть не дати ніякого ефекту. Таку країну як Україна, з таким численним населенням і значною територією, де одночасно протягом багатьох століть відбулося декілька цивілізаційних зіткнень, складно відшукати у світі. Саме ця земля і народ, що живе на ній, вічно, немов у якомусь «бермудському трикутнику», були то стиснуті, то розтягнуті, то втоптані між трьома державними утвореннями – Річчю Посполитою (католицизмом), Османською Портою (ісламом) і Російською державою (православ'ям). Історичне зіткнення цих титанів, яке відбувається у різних формах і проявах нині, саме на території і за територію України, перетворило цю землю на Дике Поле – як у прямому, так і в переносному значенні. Війни і нищення, приниження і руйнування призвели до ментальних трансформацій українського народу. Світ українського народу, який зріс на порубіжних між Європою та Азією землях, був такими собі «дверима у буття навиворіт», що визначає парадоксальний характер існування українців (суворі звичаї і кумедні ритуали, лицарськість і волоцюжництво, хитрість і простодушність, дисципліна і анархія). В екстремальних ситуаціях селянська сентиментальність, ліризм у поєднанні з козацькою жорстокістю і нераціональністю обумовлює світоглядну роздвоєність української душі. Це, в свою чергу, як вважає О.Кульчицький, призвело до формування двох типів психоповедінкової реакції, притаманної українському характерові: «*vita maxima et heroica*» або авантюрно-козацького та «*vita minima*», тобто притаєного існування, що супроводжувалося «відступом в себе», уникненням (свідомим чи несвідомим) широких контактів зі світом [4, с. 53]. Постійне

прикордонне напруження, продовжує цю думку В.Янів, породжує певний духовний стан, сформульований у відомому вислові «або пан, або пропав». Поряд з пристрасним бажанням «жити і бути» існує зневажливе ставлення до смерті. Однак постійна загроза смерті призводить до загибелі насамперед найкращих і найсміливіших. І коли упродовж століть така селекція набуває страхітливих розмірів, стає зрозуміло, чому зневага до смерті змінюється страхом перед нею, а геройське життя лицаря («vita maxima et heroica») – «схованим життям» («vita minima») [8, с. 217].

Україна – дуже несталий простір, де постійно виникали зіткнення протилежних енергій взаємовиключних інтересів. Цивілізації завжди знаходилися в стадії активного чи пасивного протистояння. Історія людства – це, як правило, процес цивілізаційних конфліктів, які набуваючи тих чи інших форм, тривають досить довго, на різних історичних етапах наспалахуючи, то затухаючи, то відступаючи, то наступаючи. У першій половині XVII ст. наступ вела Західна цивілізація, духовний глава якої – римський папа – руками католицької Польщі намагався знищити православ'я. Тоді силою насаджували уніатство, православні храми зачиняли, а Богдану Хмельницькому, щоб переломити цей процес, прийшлося звернутися по допомогу до Кримського ханства. Після цього Православна цивілізація тривалий час домінувала. Їй вдалося відвоювати все втрачене. Коли дотримуватися цивілізаційного підходу, то весь період після Переяславських угод 1654 р., чи, принаймні, після 1709 р. і до наших днів, очевидно, слід би характеризувати як домінуючий вплив Православної цивілізації. До того ж, треба зазначити, що на землях теперішньої України саме ця духовна сила – споконвічна. Крим був православним ще задовго до появи там перших татар – у часи Візантії. А Галичина, як і вся Русь, прийняла світло християнської віри з Константинополя, а не з Риму. Ці три сили не завжди знаходилися у стані відкритої війни. Вони часто пробували миритися, вступали у династичні шлюби, а потім знову сварилися, створюючи чудернацькі союзи. То православні і католики воюють мусульман, а то, навпаки, б'ються між собою і кличуть на допомогу послідовників Магомета. Все це цікаво і безпечно спостерігати у ретроспективі. Але так як цивілізаційні протистояння належать до так званих «вічних» конфліктів, то краю їм не видно. Специфічність України полягає в тому, що контакт цивілізацій відбувається тут на низовому рівні, і участь у ньому беруть в основному солдати, гайдамаки, козаки та інший лихий люд, якого повно на будь-якій прикордонній території. І так само, як воєнні кореспонденти шлють репортажі з поля бою, так і діячі культури приносять і приносять з цієї території міжцивілізаційних протистоянь шедеври, що збагачують світову культуру. Так, наприклад, «Тарас Бульба» М. Гоголя, виданий у Петербурзі у 1835 р., і роман «Вогнем і мечем» Г. Сенкевича, що вперше вийшов у варшавській газеті «Слово» у 1882 р., обидва є тільки літературною фіксацією протистояння Православної та Західної цивілізацій. Характерно, що

у наш час зняті за цими витворами фільми знову викликали ідеологічний конфлікт в Україні. Якщо у фільмі Єжі Гофмана «Вогнем і мечем» запорожці – п'яні голодранці, які збунтувалися невідомо з якої причини, то у фільмі Володимира Бортко «Тарас Бульба» вони – герої, які прийшли помститися полякам за безчинства і глум над православною вірою. Фільм В.Бортка пройнятий православною містиккою. Головне питання у ньому – спасіння душі. Русь, про яку так часто говорять козаки, – не тільки земля, а й духовне поняття. Це Свята Русь. Земна держава для неї тільки ковчег. Творчою знахідкою режисера є знаменитий «ідеологічний» монолог Бульби про руське товариство. Як всі пам'ятають, оповідання Гоголя розпочинається поверненням синів до батьківської оселі і веселою бійкою Бульби з Остапом. Але режисер переніс полум'яні слова головного героя на самий початок фільму. Чорно-білі кадри, дощ хлище по обличчя запорожців, Бульба в панцирі – і вічні слова, які падають на все навколо так, немовби старий полковник каже не про свій час, а звертається до нас:

«– Хочетя мне перед боем сказать вам, пано-ве, что такое есть наше товарищество. Бывали и в других землях товарищи, но таких, как в Русской земле, таких не было товарищей. Так любит, как русская душа, – любит не то чтобы умом, а всем, чем дал бог, что не есть в тебе, – так любит никто не может! Знаю, подло завелось теперь на нашей земле. Думают только, чтобы при них были хлебные стоги, скирды да конные табуны. Перенимают черт знает какие басурманские обычаи; гнушаются языком своим; свой со своим не хочет разговаривать, свой продает своего как продают бездушную тварь на торговом рынке. И милость чужого короля, да и не короля, а паскудная милость польского магната, который желтым чеботом своим бьет их в морду, дороже для них всякого братства! Но и у последнего подлюки, каков он ни есть, и у того, братцы, есть крупица русского чувства! И проснется оно когда-то, и ударит он, горемычный, об полы руками, схватит себя за голову, проклявши громко подлую жизнь свою, готовый в муках искупить позорное дело. Пусть они знают все, что такое в русской земле товарищество! И если на то пошло, чтобы умирать, – никому из них не доведется так умирать!.. Никому, никому!.. Не хватит на то мышьиной природы их!» [5].

Хіба це не так? Хіба не витравляють в нас і наших дітях «європейські цивілізатори» всіма силами цю руськість. А вона все одно є! Є навіть у них – гонителях Русі!

В самому слові «Україна» міститься мінливий характер цієї країни – дух межового стану, двомовності, двовір'я і «багатовекторності». Тим не менш, саме цю подвійність і пограниччя офіційний Київ всіляко намагався заперечувати. З часів проголошення незалежності Україна практично всі роки лавірувала між Сходом та Заходом. В одних випадках ця політика отримала аргументацію і оформилась у певну доктрину, як це було, наприклад, у часи Л. Кучми («багатовекторна політика»). В інших – на обґрунтування характеру зовнішньої політики намагались не акцентувати. Згідно з однією

думкою («західництво») Україна є частиною західної цивілізації, однак розвивається із запізненням. На думку інших («слов'янофільство») вона належить до православно-слов'янської традиції, яка багато в чому ворожа Заходу. Інші вважають, що Україна знаходиться на стику цивілізацій, еkleктично поєднуючи їхні риси.

Однак, якщо абстрагуватися від європоцентричної вісі Схід-Захід і поглянути за горизонти України, то система просторових координат ускладнюється. Насамперед, пише Н. Яковенко, «від візантійського Сходу мало що залишиться». Відіграв свою історичну роль і зійшовши з історичної сцени в XV ст., якраз тоді, коли з «аморфної Русі» почав виокремлюватися український народ, Схід в українській історії перетворюється на три самостійні геокультурні напрямки: неовізантійську Північ (Москва), стабільний і розвинутий мусульманський Схід (Бахчисарай і Стамбул), «справжній» Схід, а точніше – Великий Степ, котрий підступав до України у так званому Дикому Полі Приазов'я і майбутньої Слобожанщини. Кожний із цих трьох просторів залишив власний слід у формуванні обличчя України XV – XVIII ст., тобто в добу, що заклала основи нової української історії. В історії України, кожен з цих «Сходів» перемішувались як між собою, так і між репліками «Заходу».

Н. Яковенко наводить наступний приклад: у шкільній, інтелектуальній і політичній культурі української еліти домінувала «західна» модель цінностей, водночас як сотеріологічний аспект мислення і надалі міцно тримався за візантійську матрицю, рицарська ж субкультура тієї ж самої еліти мала явні ознаки тюркської традиції. А ще виразніше цей степовий Орієнт зафіксований у генотипі, пріоритетах життєвого укладу, типах господарювання, побутовому еталоні «краси», одязі, топонімах і антропонімах. Н.Яковенко зазначає, що до того, як зарубіжна україністика змогла подолати «антитюркський» синдром, мали відбутися зміна поколінь і модифікація поглядів на історію взагалі. Багато цьому сприяла нова хвиля орієнталістики. Проте протягом 1980-1990-х рр. у середовищі закордонних україністів відбулося і серйозне переосмислення концепту «Захід» відносно української історії. Від розпливчатого «Заходу взагалі» дослідники перейшли до проблеми трансляції європейської культурної традиції в Україні через посередництво Польщі – в концепціях і моделях політичної культури, типів освіти, інтелектуальних пріоритетах, релігійних позиціях [7, с. 344]. Найбільш концептуально ці оцінки виразив Ігор Шевченко: «Якщо подивитися на речі з точки зору Східної Європи, то зіткнемося з парадоксом, відповідно з яким без Візантії, зрозуміло, не було б ні України, ні Білорусі, але з іншого боку – без Польщі також не було б ні України, ні Білорусі» [6, с. 121-139].

Більша частина України зараз входить у Православну цивілізацію. Анклавом Заходу можна вважати тільки греко-католицьку Галичину. Мусульманський плацдарм в Криму після депортації кримських татар при Сталіні взагалі на певний час згас і став відновлюватися вже на наших очах наприкінці 1980-х рр. Тепер його неможливо не помітити – достатньо проїхати по Криму і побачити мінарети мечетей, що піднялися за останні роки у селищах татар. Три цих вектори, як і колись, визначають сучасне і майбутнє України – землі, де зійшлися у конфлікті три цивілізації. Як пише відомий публіцист О. Бузина, «когда сегодня я проезжаю по Крыму и вижу в татарских селах минареты, я воспринимаю это как дыхание мусульманского Юга. Когда во Львове попадаешь в греко-католический собор св. Юра на высоком холме, то ощущаешь его как зримый знак нависшей над Украиной длани Запада. А когда в Киеве проходишь через ворота Лавры, то снова возвращаешься на Святую Русь» [2, с. 103].

В цьому сенсі територія України, завдяки своєму розташуванню на стику Євразійського степу і двох масивів європейської культури («візантійської» і «латинської»), дійсно є перехрестям між Азією, православною Європою і католицькою Європою. Окреслені різноманітні переплетіння західної і східної цивілізацій наповнили українську культуру таким багатим багатоголоссям, що в ній іноді важко вирізнити «власне» від «набутого».

Висновки. Можна заперечити, що будь-який етнос має власні Схід і Захід, Північ і Південь. Однак далеко не у кожного етносу це відіграє визначальну роль у формуванні етнічної специфіки. Відповідно до концепції Ярослава Шашкевича територію України можна віднести і до так званого Великого кордону – культурного прикордонню між групами цивілізацій. Все це дає підстави стверджувати, що Північне Причорномор'я, Україна є колосальним геополітичним перехрестям доріг (cross-roads). Саме в таких умовах, в Дикому Полі – на квітучому буйними травами чорноземі – жили наші працьовиті і співучі предки, розп'яті на цивілізаційному хресті, в центрі «бермудського трикутника» цивілізацій. Під вагою цивілізаційного хреста живемо сьогодні й ми, щодня відчуваючи могутній вплив кожної з граней цього цивілізаційного трикутника, який здавив у історичних лещатах наше Дике поле. Мова йде про ті культурно-історичні процеси, які не припиняють трансформувати світ, прискорюючись у процесі глобалізації. Вони втягують в сферу свого цивілізаційного впливу Україну, продовжуючи розривати її як у прямому, так і в переносному значенні. Це відбувається сьогодні, як і завжди, і буде відбуватися в подальшому. І якщо ми хочемо зрозуміти як жити далі, то маємо усвідомлювати, які глобальні магніти будуть на нас впливати, і до яких цивілізаційних впливів нам треба бути готовими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абдзіраловіч І. Адвечным шляхам [Электронный рэсурс] / І. Абдзіраловіч / Данана: 26.11.2005; Крыніца; Менск, 1993. – Электронныя даныя – Менск, 2011. – Рэжым доступу: www.pawet.net/library/arefections/10/Ignat_Abdziralovich_Advечным_шляхам.html. - Загалолак з экрана.
2. Бузина Олесь. Рэволюцыя на болоте: взгляд белогвардейца [Текст] / Олесь Бузина. – К.: Арий, 2010. – 288 с.
3. Сухомлинов О.М. Культурні пограниччя: новий погляд на стару проблему: монографія/ Бердянський ун-т менеджменту і бізнесу; Спілка польських вчених Бердянська. – Донецьк: Юго-Восток, 2008. – 211 с.
4. Українська душа (Зб. досліджень укр. ментальності) [Текст] / Ред. В. Храмова. – К.: Фенікс, 1999. – 128 с.
5. Фильм «Тарас Бульба». – Россия, 2009. / Режиссер В.Бортко. – Режим доступа: bestkino.su/2009/03/taras_bulba/ - Заглавие с экрана.
6. Шевченко І. Україна між Сходом та Заходом. Нариси з історії культури до початку XVIII ст./ авторизований переклад з англійської мови Марії Габлевич; під редакцією Андрія Ясіновського. / І.Шевченко. – Львів: Ін-т Історії Церкви Львівської Богословської Академії, 2001. – 250 с.
7. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XV – XVII ст. [Текст] / Н.Яковенко. – К.: Критика, 2002. – 415 с.
8. Янів В. Нариси з історії української етнопсихології [Текст] / В. Янів. – К.: Знання, 2000. – 342 с.